

Г. Костельник.

Роса і сонце.

1. Гірська пастушка.

Від зими до зими на голій горі, на самоті раз-у-раз відзивається простенька, тужлива пісня. Наче спів самітної пташки.

Скажи мені, дівчинонько,
скажи мені, любко:
Чи для мене серце маєш,
сизая голубко?

Від зими до зими та сама пісня, тільки її слова змінюються, як змінюються хвилі в бистрій гірській річці.

Гірська пастушка в вереті тут на камінних грудях землі, під божим небом, від рана до вечора свої дні проживає, пісні співає...

Створіння, що шукає щастя, що любить у мріях — квітах, що ростуть у його серці. Бідна гірська пастушка п'ятнадцятьрічна. Тихо, ледви чутно супроводять її спів зелені ялиці, що стоять по протилежному боці, що її й зродили та своєю долею з нею поділилися.

Квітів не знають, овочів не знають, як і їх дитина — бідна гірська пастушка. Запашна живиця і вічна зелень — це їх сила і розкіш.

Так, зелені ялиці! Тільки вам дано рости й зеленіти на камінню через усі пори року. Тільки вам дано знаходити скарби життя там, де їх не видно: на потрісканій скелі і в студині зими... Ваша сила в вас! Не піддається, не схиляєте своїх випростуваних голів. Скільки старого щастя загубите, стільки нового знаходите. Твердим насущним хлібом ви вдоволені, ще й інших уцасливляете своїм вічно однаковим і вічно свіжим щастям. Слив так, як і ваша доня — гірська пастушка в вереті. Потріскані її ноги, порепані руки, а її вівсяник мов камінь. Але душа співає!

Скажи мені, дівчинонько,
скажи мені, любко:
Чи для мене серце маєш,
сизая голубко?

Ні, такі не гинуть! Це одно зі звен природи, а природа не гине... Гинуть театри, музеї, фабрики — а природа не гине, бо вона замкнене в собі коло й свою силу черпає зі себе.

Співай, гірська дитино! Твоя пісня, як пісня пташки, вчить мене найпершої мудрости життя.

Твоя пісня вчить мене знаходити щастя — не те рідке, вишукане, а те, що розсіпане всюди по землі, що тягне соки життя з потрісканої скелі, як он ті зелені, запашні ялиці. Жилаве щастя, непропаще!

Але культура сміттям закидає його.

Співай, бідна гірська дитино в вереті!

Твоя душа, мов той меткий пструг під каменем у річці, що недалечко шумить. Сховається вчас, мов дискавка плигне вчас, і зловить собі поживу.

— — — — —
Скажи мені, дівчинонько,
скажи мені, любко:
Чи для мене серце маєш,
сизая голубко?

Перетривав цей спів цілу людську історію аж досі. А царства — Нініва, Вавилон, Мемфіс, Рома, Істамбул — положились до гробу.

Шуміть, зелені ялиці, супроводіть спів вашої дитини!

Перетравлюйте дим, що надтягає від фабричних димарів і осідає з аероплянів, бо зачадиться весь світ.

2. Вічний спір.

Городова рожка:

Мій стиль — вершок культури! Мрії — дійсністю стали. Моє життя — чарівний романтизм. Чи є над мене більша окраса землі? Чи може й бути?

Райдужні краски, небесні аромати, ангельська стать — це я. Мої колючки мене хоронять перед усяким низьким кодлом, щоб я в чистоті, в товаристві з сонячком свій вік проводила.

Ах, ясна річ! Усяка рослина, що не є моєю сестрою, негідна життя

Гірська ялиця:

Не чванись, ти дрібото на долах! Як довго твоя слава триває? Місяць-два, а потому виснажена, нікому непотрібна куняєш — непривітна мов кубло зісохлих гадюк. Ото раз цариця на землі!

А прийдуть сніги, тобі треба соломяної перини! Хухати треба на тебе, щоб ти не згинула. Перед тверезим реалізмом

твоя вартість це тільки омана. Твоя мудрість : усі скарби життя на строї для одних вечерниць видати, а опісля віджитою бабунею куняти через увесь рік. Тільки твої колючки правду про тебе говорять. Стільки знаку на тобі : хто ти й що ти. Треба би ввесь твій рід вигубити, щоб омана не розпановувалася в царсті живих. А я, бачиш, не те, що ти! Моя мудрість — мудрість обрахунку, радісна тверезість. Не виношу себе понад стан, зате живу через цілий рік — однаково гарна і принадна.

Я образ вічності — живу без змін, хоч заєдно змінююся, відмолоджуюся.

Синє небо :

Цицьте, діти, цитьте! Або заздрість із вас говорить, або якийсь одноокий критик вас підійшов.

Про що ви сваритеся, це справа самого Бога, який вас сотворив.

А ваша справа: краще працювати, щоб у своєму роді кращої слави зазнати.

Чи ти — рожа, чи — ялиця, це божа слава.

Але найкраща рожа між рожами, найкраща ялиця між ялицями — це ваша слава.

3. Сила боротьби.

Тверда брила заліза лежала мов гіппопотам у сні. Й наче тільки крізь сон залізо впевняло себе : Хтож мені щось зробіть? Яж залізо!

А крихке вугілля бухало димом, горіло зі споду та погрожувало залізній брилі: Я тебе розкушу! Розпалю, розмячу, розіллю... Згину, а не попушу!

— Ет, дурне говорення! — обрушилося залізо.

— Цеж проти математики! Тільки порівняй мої сили з твоїми: мою вагу, мою силу кохезії, мою твердість... Яж не з сіна та бадилля, як ти!

— Так, так! — шипіло вугілля.

— Але твої сили сплять, а мої воюють!

А як ти зачнеш рухатися, я ще дужче! Не дам тобі здусити мене!

Тріліони моїх молотків — моїх атомів — бють щораз дужче. Вони розібють, розірвуть твій панцир, і піддашся.

І крихке вугілля віднесло перемогу над твердим залізом.

Та так перемагають тільки ті, що готові на всяку жертву.

4. Царське слово.

Пастух пастухові оповідав, що він та зробив би, як би так царем став. Думав він лиш про себе і про свою родину: щоби вивишити себе перед цілим своїм селом (далі й його мрії не сягали).

Монастирський кухар, добродушний брат-монах, думав собі, що він ціле царство зробив би одним монастирем — щасливим, побожним...

Писар на селі, недокінчений гімназист, маячив (а здавалось йому, що самі параграфи найвищої мудрости рецитуює):

— Я? Га-га-га! Що це було б! Цілий світ переставив би на інший лад! Не було б уже в ньому ні нужди, ні кривди (школи обовязково обходились би без видавання свідоцтв).

А цар Марко Аврелій, цар мудрець, записав нам на вічну маятку й осторогу:

Будьмо вдоволені, якщо нам удасться хоч би трохи світ поліпшити.

І закаралож наш народ, що йому прийшлося жити під царями — недокінченими студентами.

5. Нижчі і вищі.

Даремно осел змагатисьме з пастухом. Пастух бачить близьке і далеке, теперішнє і майбутнє, можливе і неможливе. А осел тільки те, що тепер і тут. І куди осел хоче піти, пастух — у думці — вже відти вертає. Осел назад, а пастух його вже там чекає — з палицею в руці.

І бідний ослик дивується: Один пастух, а наче б їх сто було.

От є нижчі й вищі. Годі довгими ушима проти розуму боротися.

Пастух, як тільки погляне на осла, непомильно певний тієї своєї вищости.

Та лихо стало між людьми, відколи деякі проводирі ума усумнілися: Ануж осел мудріший за нас?

Ноги під людською вищістю захиталися, наче під п'яною головою. І ця недуга сугестією поширюється.

Бувають люди, що не можуть знести виду глибокого провалля під собою: долина „тягне“ їх до себе... Так і на високих щаблях культури.

6. Льогіка гордості.

Черепаха (кажуть, що вона дуже мудра) в почутті своєї мудрости стала тихим ворогом орла. Сиділа над берегом моря та передумувала справу, що їй крадьком найбільше допікала.

— Всі хвалять орла, що він так попід небеса літає...

Яж також маю крила, прибувала літати, але де-де!

Для мудрого наглядне, що літати — це химера. В воді весло помагає, бо є до чого відштовхуватися. Але під небесами, де нема нічого? Що там весло, що крило допоможе?

Бестія орел плаває по воді й тільки проєкціонує себе з моря на небесну блакить. Це певне, бо інакше не може бути...

І тільки одну журбу мала черепаха: Як орел таку штуку робить?

Та потішала себе:

Вірла я бачу і в морі (дійсно) і на небі (сповидно). Але себе не бачу... Та певне інші й мене так бачуть: і в морі і на небі.

Це не дивне, коли люди тією „льогікою черепахи“ думають про себе у відношенні до інших людей. Але дивне, коли вони тією льогікою хочуть оправдувати нижчі прояви життя в порівнанні з вищими.

7. L'art pour l'art.

Певно скажете про мене: Він навчає... моралізує! А штука має бути „l'art pour l'art“ (штука для штуки)!

Щож вам відповім?

Ах, коли б я мав хоч зеренце надії, що вас можна навчати давнім, простим способом! Але як годувати простою стравою тих, що пересичені вишуканими стравами, подаваними на завітчанних підносах?

Як щепити деревину в осені? Як дібратися до ваших думок, коли вони порозліталися на всі сторони, наче ті насінники з павутинними крильцями, коли леда вітрець ворухнется?

Наш вік — пізніє літо, а може вже й осінь. Час, коли насінники з павутинними крильцями літають по воздусі і губляться в болоті...

Навчати — перетискатися через вузьку дірочку колодки вашого „я“ (бо вона вже витерлася і ніякий ключ не відмикає її) — ах, з яким карикатурним видом я передістався би в вашу душу?!

Ні, не хочу навчати! Хочу будувати вашу душу — хочу навчати без навчання...

Скажете: Ми не хочемо навчання в ніякій формі! Хочемо тільки поезії, що не вяже й не хоче вязати нашого „я“! Поезія має служити тільки тій цілі, щоби кольорами й запахами наповнювати нашу душу... Поезія — як сонце, як свіжий воздух, як чиста водиця... А не як школа зі своїми лавками та своєю задухою! L'art pour l'art!

Щож вам відповім?

Невже ви не знаєте, що всяке вражіння й всяка думка, котрі раз знайдуться в душі, залишаються в ній — наче цегли в мурі? І перебудовують душу. Такий людський рід, що з плачучими плаче, а з танцюючими танцює.

І хтонебудь говорить, якнебудь говорить, хоче чи не хоче, бореться за здобуття душі своїх слухачів. А коли вам усім вільно, чому б мені не вільно?

Тепер собі говоріть про мене, що хочете.

(Продовження буде).

К. К-р.

С О Н.

Принада мудреців, їх дум одвічних злуда,
Зваблива, як мана, як марево німа.
Матерія — імя. А зміст — велике чудо.
Збагнуть немає сил, забути — теж нема...

* * *

Дзвонило джерело у срібні дрібнодзвони.
Струмочок жебонів, мов сон оповідав.
А жайвір голосний свій спів дробив на тони
І той ліричний дріб по полю розкидав, —
На жито у свиду, пшеницю міднолицю,
На хвилі полові, що часом серед нив
Гасали, мов сплюхи, з дільниці на дільницю,
Немов би їх стрілець полохав та гонив.

*

Лежав я на межі, снував думки та мрії...
Не чувся, як прийшли і дрімки потайні.
Припали до очей, стулили ніжно віі, —
І дивний та чудний приснився сон мені: